EKOLOGIYA, ATROF-MUHIT MUHOFAZASI VA BARQAROR RIVOJLANIŞ TA'LIMINING DOLZARB MUAMMOLARI: HUDUDIY TURIZM BILAN INTEGRATSIYALAŞUVINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA RIVOJLANIŞ ISTIQBOLLARI

Kamol Rixsibayeviç Bekmatov
Turizm böyiça tadqiqotçi
bekmatov2928@gmail.com
+99899 3952928

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24214872***

Annotatsiya: *Maqolada ekologiya, atrof-muhit muhofazasi va barqaror rivojlaniş ta'limining dolzarb muammolari hududiy turizm bilan integratsiyalaşuv jarayonlari asosida tadqiq etiladi. Zamonaviy ekologik tahdidlar, iqlim özgarişi, tabiiy resurslarning çeklanganligi, biologik xilma-xillikning qisqarişi hamda turistik hududlarga antropogen bosimning kuçayişi şaroitida ekologik ta'limning yangi taşkiliy va metodologik mexanizmlarini işlab çiqiş zarurati asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ekologik ta'lim, hududiy turizm va barqaror rivojlaniş örtasidagi özaro aloqalarni tizimli tahlil qiliş hamda ularning integratsiyalaşgan mualliflik konsepsiyasini işlab çiqişdan iborat.*

Tadqiqotda tizimli, qiyosiy, mantiqiy tahlil, umumlaştiriş va konseptual modellaştiriş usullaridan foydalaniladi. Natijada ekologik ta'lim va hududiy turizm integratsiyasining uç darajali modeli, uni amalga oşirişning institutsional, ta'limiy, iqtisodiy-ekologik va raqamli mexanizmlari hamda samaradorlikni baholaş indikatorlari taklif etiladi. Özbekiston, xususan, Namangan viloyatining tabiiy, tarixiy-madaniy va rekreatsion salohiyatidan kelib çiqib, ekologik-ta'limiy turizmni rivojlantiriş yönalişlari asoslanadi. Taklif etilgan konsepsiya hududiy turizmni iqtisodiy faoliyat bilan bir qatorda ekologik bilim, mas'uliyat va barqaror rivojlaniş kompetensiyalarini şakllantiruvçi ijtimoiy-ta'limiy tizim sifatida rivojlantirişga xizmat qiladi.

Kalit sözlar: *ekologik ta'lim, atrof-muhit muhofazasi, barqaror rivojlaniş, hududiy turizm, ekoturizm, ekologik madaniyat, ta'limiy turizm, yaşil iqtisodiyot, ekologik kompetensiya, turistik hudud.*

Abstract: *The article examines current challenges in environmental education, environmental protection and education for sustainable development through their integration with regional tourism. In the context of climate change, increasing pressure on natural resources, biodiversity loss and growing anthropogenic impacts on tourist destinations, the need for new educational, institutional and methodological approaches is substantiated. The purpose of the study is to analyse the relationship between environmental education, regional tourism and sustainable development and to develop an integrated conceptual model.*

The study employs systems analysis, comparative analysis, logical generalisation and conceptual modelling. It proposes a three-level integration model encompassing individual, institutional and regional dimensions, together with educational, institutional, economic-

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© **"Smart Quill Publishing" nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

environmental and digital implementation mechanisms. A system of indicators is also developed to assess the environmental and educational effectiveness of regional tourism. Particular attention is paid to the potential of Uzbekistan, especially Namangan Region, for the development of educational and environmentally responsible tourism. The proposed concept considers a tourist destination not only as a place of recreation and economic activity but also as an educational environment that promotes environmental awareness, responsible behaviour, community participation and sustainable regional development.

Keywords: *environmental education, environmental protection, sustainable development, regional tourism, ecotourism, environmental awareness, educational tourism, green economy, environmental competence.*

KIRIŞ

XXI asrda ekologik xavfsizlik, tabiiy resurslardan oqilona foydalaniş va barqaror rivojlanişni ta'minlaş masalalari jahon hamjamiyatining ustuvor strategik vazifalaridan biriga aylandi. Iqlim özgarişi, suv tanqisligi, çöllaniş, atmosfera havosining ifloslanişi, biologik xilma-xillikning qisqarişi va tabiiy ekotizimlarning degradatsiyasi insoniyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotiga bevosita ta'sir körsatmoqda.

Mazkur jarayonlar ekologik muammolarni faqat texnologik yoki iqtisodiy çoralar orqali hal etiş yetarli emasligini körsatadi. Çunki ekologik xavfsizlikning muhim şarti insonning tabiatga bölgan munosabati, ekologik bilimi, kundalik xulq-atvori va jamiyat oldidagi mas'uliyati bilan belgilanadi. Şu sababli ekologik ta'lim va barqaror rivojlaniş ta'limi zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bölmoqda.

Birlaşgan Millatlar Taşkilotining 2030-yilgaça bölgan Barqaror rivojlaniş kun tartibida ekologik muammolarni bartaraf etiş, mas'uliyatli iste'mol, tabiiy resurslarni muhofaza qiliş va barqaror turizmni rivojlantiriş özaro boğliq vazifalar sifatida belgilangan. Xususan, 8.9-maqsad turizm orqali iş örinlari yaratiş, mahalliy madaniyat va mahsulotlarni tarğib qilişni nazarda tutadi.

UNESCO tomonidan işlab çiqilgan "Education for Sustainable Development: Towards açieving the SDGs (ESD for 2030)" konsepsiyasida ta'limning asosiy vazifasi insonlarda nafaqat bilim, balki barqaror rivojlaniş uçun zarur bölgan amaliy kompetensiyalar, qadriyatlar va xulq-atvorni şakllantirişdan iborat ekanligi ta'kidlanadi.

Uşbu yondaşuv turizm sohasi uçun ham alohida ahamiyatga ega. Çunki turizm tabiiy resurslar, landşaftlar, suv havzalari, toğli hududlar, biologik xilma-xillik, tarixiy-madaniy meros va mahalliy aholi hayot tarzi bilan bevosita boğliq. Turizmning nazoratsiz rivojlanişi tabiiy muhitga bosimni kuçaytirişi mumkin. Aksinça, ekologik tamoyillarga asoslangan turizm tabiatni muhofaza qiliş, mahalliy iqtisodiyotni rivojlantiriş va ekologik madaniyatni oşirişga xizmat qiladi.

Şu nuqtayi nazardan, turizmni faqat iqtisodiy faoliyat yoki dam oliş xizmatlari majmuasi sifatida emas, balki ekologik ta'lim va barqaror rivojlaniş tamoyillarini amaliyotga tatbiq etuvçi muhim ijtimoiy institut sifatida örganiş zarur.

Özbekiston Respublikasida ekologik ta'limni rivojlantirişning huquqiy va taşkiliy asoslari ham şakllantirilgan. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori bilan tasdiqlangan

“Özbekiston Respublikasida ekologik ta’limni rivojlantiriş konsepsiyasi” uzluksiz ta’lim tizimida ekologik bilim, ong va madaniyatni şakllantiriş, ta’lim jarayonini takomillaştiriş hamda ekologiya sohasidagi ilmiy-amaliy hamkorlikni rivojlantirişni nazarda tutadi.

Biroq ekologik ta’limni turizm bilan tizimli integratsiyalaş, hududiy turistik marşrutlarni ekologik-ma’rifiy mazmun bilan boyitiş, turizm korxonalarining ekologik mas’uliyatini baholaş va mahalliy hamjamiyatlarni ta’limiy jarayonlarga jalb etiş masalalari yanada çuqur ilmiy örganişni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi

Ekologik ta’lim, hududiy turizm va barqaror rivojlaniş örtasidagi özaro boğliqlikni nazariy-metodologik jihatdan asoslaş, ularning integratsiyalaşgan mualliflik konsepsiyasini işlab çiqiş hamda Özbekiston hududlarida uni amaliyotga tatbiq etiş yönalişlarini belgilaş.

Tadqiqot vazifalari

- ✓ ekologik ta’lim va barqaror rivojlaniş ta’limining nazariy asoslarini örganiş;
- ✓ turizmning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy ta’sirlarini tizimli tahlil qiliş;
- ✓ ekologik ta’lim va hududiy turizm integratsiyasining mavjud muammolarini aniqlaş;
- ✓ integratsiyaning uç darajali mualliflik modelini işlab çiqiş;
- ✓ konsepsiyani amalga oşiriş mexanizmlarini belgilaş;
- ✓ hududiy turizmning ekologik-ta’limiy samaradorligini baholaş indikatorlarini taklif etiş;
- ✓ Özbekiston, jumladan Namangan viloyati şaroitida amaliy tavsiyalar işlab çiqiş.

Tadqiqot obyekti va predmeti

Tadqiqot obyekti sifatida ekologik ta’lim tizimi va hududiy turizm faoliyati olindi.

Tadqiqot predmetini ekologik ta’lim, hududiy turizm va barqaror rivojlaniş örtasidagi taşkiliy, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik munosabatlar, ularning integratsiyalaşuv mexanizmlari taşkil etadi.

Tadqiqotning ilmiy farazi

Agar ekologik ta’lim hududiy turizmni rejalaştiriş, turistik xizmatlarni taşkil etiş, mahalliy hamjamiyatlar faoliyati va turistlarning xulq-atvoriga tizimli integratsiyalansa, turizmning ekologik salbiy ta’sirlarini kamaytiriş, mahalliy ekologik madaniyatni oşiriş va hududning barqaror rivojlaniş imkoniyatlarini kengaytiriş mumkin.

1. MAVZUNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ILMIY ADABIYOTLAR TAHLILI

1.1. Ekologik ta’limning mazmuni va barqaror rivojlaniş bilan aloqadorligi

Ekologik ta’lim inson va tabiat örtasidagi munosabatlarni anglaş, tabiiy resurslarning çeklanganligini tuşuniş, ekologik muammolarni aniqlaş va ularni hal etişda faol iştirok etiş qobiliyatini şakllantiruvçi uzluksiz jarayondir.

An’anaviy ekologik ta’lim köpinça tabiat, ösimliklar, hayvonot dunyosi va atrof-muhitga oid bilimlarni özlaştirişga yönaltirilgan. Zamonaviy barqaror rivojlaniş ta’limi esa uşbu bilimlarni iqtisodiy qarorlar, ijtimoiy mas’uliyat, iste’mol madaniyati va kundalik xulq-atvor bilan boğlaşni talab etadi.

Şu jihatdan ekologik ta’limning uçta asosiy tarkibiy qismi ajratiladi:

1. **Kognitiv komponent** – ekologik bilimlar, tabiat qonuniyatlari, ekotizimlar va ekologik muammolar haqidagi tasavvurlar.
2. **Qadriyatli-motivatsion komponent** – tabiatga hurmat, ekologik mas’uliyat, avlodlar oldidagi javobgarlik va ekologik qadriyatlar.
3. **Faoliyatli-kompetensiyaviy komponent** – ekologik muammolarni aniqlaş, tahlil qiliş, amaliy qaror qabul qiliş va tabiatni muhofaza qiliş faoliyatida iştirok etiş qobiliyati.

Mazkur komponentlarning uyğunligi ekologik ta’limni faqat axborot beriş jarayonidan amaliy xulq-atvorni şakllantiriş tizimiga aylantiradi.

Barqaror rivojlaniş ta’limining asosiy farqi ham şundaki, u ekologik masalalarni iqtisodiy va ijtimoiy muammolardan ajratmagan holda örganadi. Masalan, turistik hududda suvni tejaş faqat ekologik talab emas, balki mahalliy aholining suv ta’minoti, turizm korxonalarining xarajatlari va hududning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligi bilan boğliq masaladir.

Demak, ekologik ta’lim turizm sohasi mutaxassislarida ham, turistlarda ham resurslardan oqilona foydalaniş, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy mas’uliyat kompetensiyalarini şakllantirişi kerak.

1.2. Barqaror turizmning nazariy mohiyati

UN Tourism tomonidan berilgan ta’rifga köra, barqaror turizm turizmning bugungi va kelajakdagi iqtisodiy, ijtimoiy hamda ekologik ta’sirlarini hisobga oladigan, taşrif buyuruvçilar, turizm sanoati, atrof-muhit va mezbon hamjamiyatlar ehtiyojlarini uyğunlaştiradigan faoliyatdir.

Mazkur yondaşuv turizmni rivojlantirişda uçta özaro boğliq mezonni talab etadi:

Ekologik barqarorlik: tabiiy resurslarni asraş, biologik xilma-xillikni muhofaza qiliş, çiqindilar va ifloslanişni kamaytiriş, ekotizimlarning tabiiy muvozanatini saqlaş.

Iqtisodiy barqarorlik: mahalliy tadbirkorlikni rivojlantiriş, yangi iş örinlari yaratiş, turizm daromadlarini hududda saqlab qoliş va uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta’minlaş.

Ijtimoiy-madaniy barqarorlik: mahalliy aholining manfaatlarini himoya qiliş, an’analar va madaniy merosni saqlaş, turizm faoliyatida mahalliy hamjamiyatlar iştirokini ta’minlaş.

Uşbu mezonlardan kelib çiqib, barqaror turizmning muvaffaqiyati faqat turistlar soni yoki xizmatlar hajmi bilan ölçanmasligi kerak. Tabiiy muhitga ta’sir, mahalliy aholi manfaatlari, turistik obyektlarning ekologik siğimi va ekologik madaniyat ham baholaş tizimiga kiritilişi lozim.

1.3. Turizmning ekologik ta’limiy imkoniyatlari

Turizm ekologik ta’limni real hayot bilan boğlaş imkonini beradi. Çunki sayohat jarayonida turist yoki ta’lim oluvçi tabiiy obyektlarni bevosita kuzatadi, hududning ekologik xususiyatlari bilan tanişadi va tabiatni muhofaza qilişga oid amaliy tajriba orttiradi.

Turizmning ekologik-ta’limiy imkoniyatlari quyidagi yönalişlarda namoyon böladi:

- ✓ tabiiy hududlarda ekologik kuzatuvlarni taşkil etiş;
- ✓ öquvçilar va talabalarni dala tadqiqotlariga jalb qiliş;
- ✓ turistik gidlar orqali ekologik ma’lumotlarni tarqatiş;
- ✓ mahalliy aholining tabiatni muhofaza qilişdagi iştirokini kuçaytiriş;
- ✓ mehmonxonalarda resurslarni tejaş madaniyatini rivojlantiriş;

✓ sayohat davomida ekologik mas’uliyatli xulq-atvorni şakllantiriş.

Bu jarayonda turizmning ta’limiy funksiyasi alohida ahamiyatga ega. Turistik marşrutlar faqat obyektlarni köriş va ular haqida ma’lumot oliş vositasi bölib qolmasdan, ekologik muammolarni anglaş, tabiatni muhofaza qiliş böyiça qarorlarni tuşuniş va amaliy faoliyatda qatnaşiş imkonini berişi lozim.

1.4. Ilmiy adabiyotlar va mavjud yondaşuvlar tahlili

Barqaror rivojlaniş va ekologik ta’lim masalalari xalqaro ilmiy muhitda keng örganilgan.

UNESCOning barqaror rivojlaniş ta’limi böyiça yondaşuvlari ta’lim jarayonida bilim, qadriyat va amaliy faoliyatning uyğunligini ta’minlaşga qaratilgan.

UNEP va UNWTO tomonidan tayyorlangan **“Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers”** qöllanmasida turizmni barqaror boşqariş, tabiiy resurslardan oqilona foydalaniş, mahalliy hamjamiyatlar manfaatlarini hisobga oliş va ekologik ta’sirlarni kamaytiriş masalalari yoritilgan.

UN Tourism yondaşuvida esa barqaror turizm barça turistik şakllarga va barça turdagi destinatsiyalarga tatbiq etilişi mumkinligi qayd etiladi.

Özbekistonning milliy tajribasida Vazirlar Mahkamasining 434-son qarori bilan tasdiqlangan ekologik ta’lim konsepsiyasi uzluksiz ta’lim, kadrlar tayyorlaş va ekologik ma’rifatni rivojlantiriş uçun muhim normativ-metodologik asos hisoblanadi.

Mavjud yondaşuvlarni umumlaştiriş quyidagi xulosani beradi: ekologik ta’lim, barqaror turizm va hududiy rivojlanişning alohida jihatlari böyiça nazariy asoslar şakllangan bölsa-da, ularni yagona hududiy boşqaruv va ta’lim tizimiga birlaştiriş mexanizmlarini işlab çiqiş dolzarb ilmiy vazifa bölib qolmoqda.

Mazkur maqolada aynan şu masala mualliflik konsepsiyasining asosiy yönalişi sifatida tanlanadi.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

2.1. Tadqiqotning metodologik yondaşuvi

Tadqiqot ekologik ta’lim, hududiy turizm va barqaror rivojlanişni yagona özaro boğliq tizim sifatida örganişga asoslanadi.

Asosiy metodologik yondaşuv – tizimli yondaşuvdir. Unga köra, ekologik ta’lim faqat ta’lim muassasalarining vazifasi, turizm esa faqat xizmat körsatiş sohasi sifatida emas, balki bir-birini töldiruvçi va umumiy natijaga xizmat qiluvçi tizimlar sifatida qaraladi.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalaniş nazarda tutiladi:

Tizimli tahlil. Ekologik ta’lim, turizm va barqaror rivojlaniş örtasidagi funksional aloqalarni aniqlaş.

Qiyosiy tahlil. Xalqaro barqaror turizm va ekologik ta’lim yondaşuvlarini Özbekistonning huquqiy va hududiy şaroitlari bilan taqqoslaş.

Mantiqiy umumlaştiriş. Ilmiy manbalar va normativ hujjatlardan kelib çiqib, umumiy xulosalar işlab çiqiş.

Konseptual modellaştiriş. Ekologik ta’lim va hududiy turizm integratsiyasining mualliflik modelini şakllantiriş.

Indikatorli baholaş. Integratsiyalaşgan model natijalarini ekologik, ta’limiy, iqtisodiy va ijtimoiy körsatkiçlar asosida baholaş tizimini taklif qiliş.

2.2. Tadqiqotning mantiqiy ketma-ketligi

Tadqiqot quyidagi ketma-ketlik asosida taşkil etiladi:

1. Ekologik ta’lim va barqaror rivojlanişning nazariy asoslarini örganiş.
2. Turizmning ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy ta’sirlarini aniqlaş.
3. Ekologik ta’limning turizm faoliyatiga integratsiyalaşuv muammolarini tizimlaştiriş.
4. Integratsiyaning mualliflik konsepsiyasini işlab çiqiş.
5. Konsepsiyani amalga oşiriş mexanizmlari va indikatorlarini taklif etiş.
6. Hududiy misollar asosida amaliy tatbiq imkoniyatlarini asoslaş.

Metodologik çeklov: mazkur maqola konseptual-nazariy tadqiqot sifatida işlab çiqilgan. Unda maxsus sörovnoma, eksperiment yoki statistik kuzatuv ötkazilganligi haqida da’vo qilinmaydi. Taklif etilgan modelning empirik samaradorligini aniqlaş keyingi dala tadqiqotlari va pilot loyihalar orqali amalga oşirilişi lozim.

3. EKOLOGIK TA’LIM VA HUDUDIY TURIZM INTEGRATSIYA-SINING MUAMMOLARI

3.1. Nazariy bilim va amaliy ekologik faoliyat örtasidagi tafovut

Ekologik ta’limning muhim muammolaridan biri özlaştirilgan nazariy bilimlarning amaliy faoliyatga yetarli darajada aylantirilmasligidir.

Masalan, talaba suv resurslarini muhofaza qiliş, çiqindilarni saralaş va biologik xilma-xillikni saqlaş zarurligini bilişi mumkin. Biroq uşbu bilimlarni turistik marşrutni taşkil etiş, mehmonxona faoliyatini boşqariş yoki turistlar bilan işlaş jarayonida qöllaş könikmasiga ega bölmasligi mumkin.

Şu sababli ekologik ta’limda amaliy maşğulotlar, ekologik sayohatlar, dala tadqiqotlari va real turistik obyektlar bilan hamkorlikni kuçaytiriş zarur.

3.2. Turistik hududlarda ekologik mas’uliyatning yetarli şakllan-maganligi

Turistik oqimning ortişi tabiiy hududlarda ekologik yuklamani kuçaytirişi mumkin. Çiqindilarning köpayişi, suv resurslaridan ortiqça foydalaniş, ösimlik qoplamining zararlanişi, transport çiqindilari va şovqin tabiiy muhitga salbiy ta’sir körsatadi.

Uşbu muammolarni faqat nazorat va taqiqlar orqali hal qiliş qiyin. Turistlar, gidlar, tadbirkorlar va mahalliy aholi örtasida ekologik mas’uliyatni şakllantiriş zarur.

3.3. Ta’lim muassasalari va turizm subyektlari örtasidagi hamkorlik muammosi

Ekologik ta’limning samaradorligi turizm taşkilotlari bilan amaliy hamkorlik darajasiga ham boğliq.

Oliy ta’lim muassasalari turizm sohasi uçun kadrlar tayyorlaydi, turistik korxonalar esa xizmatlarni taşkil etadi. Agar uşbu ikki tizim örtasida uzviy aloqa bölmasa, ta’lim dasturlarida şakllantirilgan ekologik kompetensiyalar real mehnat faoliyatiga töliq tatbiq etilmaydi.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© “**Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

Şu sababli talabalar uçun ekologik turizm amaliyotlari, mehmonxonalarda ekologik audit maşğulotlari, turistik marşrutlarda kuzatuv işlari va mahalliy hamjamiyatlar bilan loyihalarni rivojlantiriş zarur.

3.4. Turistik infratuzilmaning ekologik talablar bilan uyğunlaşmaganligi

Turistik hududlarda ekologik talablar infratuzilmani rejalaştiriş bosqiçidayoq hisobga olinişi kerak.

Bunda çiqindilarni yiğiş va saralaş, oqova suvlarni boşqariş, suv va energiyani tejaş, transport harakatini tartibga soliş, piyoda marşrutlar xavfsizligi hamda tabiiy hududlarning ekologik siğimini aniqlaş muhim ahamiyatga ega.

3.5. Ekologik ta’limning raqamli imkoniyatlaridan yetarli foydala-nilmasligi

Raqamli texnologiyalar turistik hududlarda ekologik ma’lumotlarni tezkor va tuşunarli şaklda taqdim etiş imkonini beradi.

QR-kodli ekologik axborot belgilarini joriy etiş, interaktiv xaritalar yaratiş, mobil ilovalar orqali çiqindilarni boşqariş, ekologik marşrutlarni raqamli monitoring qiliş va virtual ta’lim dasturlarini işlab çiqiş uşbu yönalişning istiqbolli mexanizmlari hisoblanadi.

4. EKOLOGIK TA’LIM – HUDUDIY TURIZM – BARQAROR RIVOJLANIŞ INTEGRATSIYASINING MUALLIFLIK KONSEPSIYASI

4.1. Konsepsiyaning mazmuni va ilmiy mohiyati

Tadqiqot doirasida **“Ekologik ta’lim – hududiy turizm – barqaror rivojlaniş”** integratsiyalaşgan konsepsiyasi taklif etiladi.

Mazkur konsepsiyaning mohiyati ekologik ta’limni hududiy turizmning taşkiliy, iqtisodiy, ijtimoiy va boşqaruv jarayonlariga tizimli ravişda kiritiş orqali turistik hududni ekologik bilim va barqaror rivojlaniş kompetensiyalarini şakllantiruvçi faol ta’limiy muhitga aylantirişdan iborat.

Konsepsiyaning asosiy farqli jihati şundaki, unda turist, turizm korxonasi, ta’lim muassasasi, mahalliy hamjamiyat va davlat boşqaruvi organlari yagona integratsiyalaşgan tizimning özaro boğliq iştirokçilari sifatida köriladi.

An’anaviy yondaşuvda ekologik ta’lim köproq ta’lim muassasasi yoki ekologik tarğibot tadbirlari bilan çegaralanişi mumkin. Taklif etilayotgan konsepsiyada esa ekologik bilim turistik mahsulotni loyihalaş, marşrutni taşkil etiş, mehmonxona xizmatlarini körsatiş, mahalliy mahsulotlarni tarğib qiliş va turistik hududni boşqariş jarayonlariga kiritiladi.

4.2. Konsepsiyaning uç darajali tuzilmasi

Mualliflik konsepsiyasi **uçta özaro boğliq darajadan** taşkil topadi.

Birinçi daraja – mikrodaraja (şaxsiy ekologik kompetensiya).

Uşbu darajada turistlar, talabalar, gidlar, mehmonxona xodimlari va mahalliy aholining ekologik bilimlari, qadriyatlari va amaliy könikmalari şakllantiriladi.

Asosiy vazifalar:

- ✓ ekologik bilim va savodxonlikni oşiriş;
- ✓ tabiatga mas’uliyatli munosabatni şakllantiriş;
- ✓ suv, energiya va boşqa resurslarni tejaş madaniyatini rivojlantiriş;

- ✓ çiqindilarni saralaş va ekologik xavfsizlik könikmalarini şakllantiriş;
- ✓ mas’uliyatli sayohat xulq-atvorini rivojlantiriş.

Ikkinçi daraja – mezodaraja (institutsional integratsiya).

Bu darajada ta’lim muassasalari, turistik korxonalar, mehmonxonalar, gidlik taşkilotlari, ekologik taşkilotlar va mahalliy hamjamiyatlar örtasida hamkorlik tizimi şakllantiriladi.

Asosiy vazifalar:

- ✓ ekologik-ta’limiy turistik marşrutlarni işlab çiqiş;
- ✓ turizm mutaxassislari uçun ekologik öquv kurslarini taşkil etiş;
- ✓ ta’lim muassasalari va turizm korxonalari örtasida amaliy hamkorlik örnatiş;
- ✓ ekologik xizmat körsatiş standartlarini joriy etiş;
- ✓ mahalliy hamjamiyatlarni ekologik turizm loyihalariga jalb qiliş.

Uçinçi daraja – makrodaraja (hududiy barqaror rivojlaniş).

Uşbu darajada ekologik ta’lim va turizm integratsiyasi hududiy rivojlaniş strategiyalari, ekologik siyosat va tabiiy resurslarni boşqariş tizimiga kiritiladi.

Asosiy vazifalar:

- ✓ turistik hududlarning ekologik siğimini baholaş;
- ✓ tabiiy resurslardan foydalaniş me’yorlarini takomillaştiriş;
- ✓ hududiy ekologik monitoringni rivojlantiriş;
- ✓ yaşil infratuzilma va ekologik transportni qöllab-quvvatlaş;
- ✓ turizm daromadlarining mahalliy ekologik loyihalarga yönaltirilişini rağbatlantiriş.

4.3. Mualliflik konsepsiyasining funksional mexanizmlari

Konsepsiyani amaliyotga tatbiq etiş törtta asosiy mexanizm orqali amalga oşirilişi taklif etiladi.

1. Ta’limiy mexanizm.

Ekologik bilimlarni maktab, professional ta’lim va oliy ta’lim dasturlariga hududiy turizm bilan boğliq holda kiritiş. Ta’limiy sayohatlar, dala amaliyotlari, ekologik loyihalar va mustaqil tadqiqotlarni rivojlantiriş.

2. Institutsional mexanizm.

Ta’lim muassasalari, turizm taşkilotlari, mehmonxonalar, ekologiya idoralari va mahalliy hokimliklar örtasida hamkorlik platformasini şakllantiriş.

3. Iqtisodiy-ekologik mexanizm.

Turizm subyektlarini suv va energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etişga, çiqindilarni kamaytirişga, mahalliy ekologik toza mahsulotlardan foydalanişga va tabiiy hududlarni muhofaza qilişga rağbatlantiriş.

4. Raqamli-axborot mexanizmi.

Ekologik axborot platformalari, QR-kodlar, raqamli xaritalar, mobil ilovalar va monitoring tizimlari orqali turistlar hamda mahalliy aholini ekologik ma’lumotlar bilan ta’minlaş.

4.4. Konsepsiyaning sabab-oqibat mexanizmi

Taklif etilayotgan modelning mantiqiy ketma-ketligi quyidagiça ifodalanadi

Ekologik ta'lim → ekologik kompetensiya → mas'uliyatli turistik xulq-atvor → ekologik boşqaruv → tabiiy resurslarni muhofaza qiliş → hududiy barqaror rivojlaniş

Uşbu zanjirning muhim xususiyati şundaki, ekologik bilim yakuniy natija emas, balki amaliy ekologik faoliyatga olib keluvçi boşlanğiç omil sifatida qaraladi.

4.5. Konsepsiyaning ilmiy yangiligi va nazariy ahamiyati

Taklif etilayotgan konsepsiyaning ilmiy yangiligi quyidagilarda namoyon böladi:

1. Ekologik ta'lim, hududiy turizm va barqaror rivojlanişning özaro aloqalari mikrodaraja, mezodaraja va makrodarajadan iborat yagona tizim sifatida konseptual jihatdan birlaştirildi.
2. Turistik hudud ekologik bilim, qadriyat va amaliy könikmalar şakllanadigan ta'limiy muhit sifatida talqin qilindi.
3. Ekologik ta'limni turistik mahsulotni şakllantiriş, xizmat körsatiş va hududiy boşqaruv jarayonlariga kiritişning ta'limiy, institutsional, iqtisodiy-ekologik va raqamli mexanizmlari taklif etildi.
4. Integratsiyalaşgan konsepsiya natijalarini ekologik, ta'limiy, iqtisodiy va ijtimoiy indikatorlar asosida baholaş yondaşuvi işlab çiqildi.

Nazariy jihatdan konsepsiya barqaror turizmni faqat tabiiy resurslardan oqilona foydalaniş modeli sifatida emas, balki ekologik bilim va mas'uliyatni uzluksiz şakllantiruvçi hududiy ijtimoiy-ta'limiy tizim sifatida kengaytiradi.

5. HUDUDIY TURIZMDA EKOLOGIK TA'LIMNI AMALIYOTGA TATBIQ ETIŞ YÖNALIŞLARI

5.1. Ekologik-ta'limiy turistik marşrutlarni taşkil etiş

Ekologik ta'limni turizm bilan boğlaşning eng samarali yöllaridan biri turistik marşrutlarni ta'limiy mazmun bilan boyitişdir.

Bunda har bir marşrut tarkibida tabiiy yoki madaniy obyekt bilan tanişişdan taşqari, ekologik mavzudagi maxsus ta'limiy komponent ham bölişi kerak.

Masalan:

- ✓ toğli hududlarda – toğ ekotizimlari va biologik xilma-xillikni muhofaza qiliş;
- ✓ suv havzalari atrofida – suv resurslaridan oqilona foydalaniş;
- ✓ qişloq hududlarida – barqaror qişloq xöjaligi va mahalliy mahsulotlar;
- ✓ tarixiy obidalar atrofida – madaniy meros va tabiiy muhitning özaro aloqasi;
- ✓ tabiiy boğlarda – ekologik monitoring va mas'uliyatli sayohat qoidalari.

Bunday marşrutlarda turistlarga qisqa ekologik ma'lumotlar, kuzatuv topşiriqlari, QR-kodli yöriqnomalar va amaliy tavsiyalar berilişi mumkin.

5.2. Mehmonxona xöjaligida ekologik ta'lim va boşqaruv

Mehmonxonalar turizmning asosiy infratuzilmaviy böğinlaridan biri bölib, ularning ekologik faoliyati hududiy barqarorlikka sezilarli ta'sir körsatadi.

Mehmonxonalarda ekologik boşqaruv quyidagi yönalişlarda taşkil etilişi lozim:

- ✓ suv sarfini hisobga oliş va tejaş;

- ✓ elektr energiyasi samaradorligini oşiriş;
- ✓ çiqindilarni saralaş va qayta işlaşga yönaltiriş;
- ✓ bir martalik plastik buyumlarni kamaytiriş;
- ✓ mahalliy işlab çiqaruvçilar mahsulotlaridan foydalaniş;
- ✓ xodimlar uçun ekologik ta’lim maşğulotlarini taşkil etiş;
- ✓ mehmonlarga ekologik xulq-atvor qoidalarini tuşuntiriş.

Mehmonxona ekologik mas’uliyatining muhim jihati şundaki, u faqat texnik jihozlar yoki resurslarni tejaş bilan çeklanmasligi, balki xodimlar va mehmonlarning ekologik madaniyatini rivojlantirişi kerak.

5.3. “Yaşil gid” instituti va ekologik kompetensiyalar

Turistik gid turist bilan hudud örtasidagi asosiy axborot vositaçisidir. Şu sababli gidning ekologik bilimlari sayohatning ta’limiy va tarbiyaviy natijasiga bevosita ta’sir qiladi.

“Yaşil gid” konsepsiyasi doirasida quyidagi kompetensiyalarni şakllantiriş taklif etiladi:

- ✓ hududning tabiiy-geografik xususiyatlarini biliş;
- ✓ ekologik muammolarni tuşuntiriş;
- ✓ turistlarga tabiatni muhofaza qiliş qoidalarini yetkaziş;
- ✓ ekologik xavfsizlik va marşrut madaniyatini ta’minlaş;
- ✓ mahalliy aholi va tabiiy resurslarga hurmatni tarğib qiliş.

Bu yönalişda turistik gidlar uçun qisqa muddatli öquv kurslari, sertifikatlaş va malaka oşiriş dasturlarini işlab çiqiş maqsadga muvofiq.

5.4. Ta’limiy turizm va yoşlar ekologik volontyorligi

Yoşlar ekologik ta’lim jarayonining eng muhim maqsadli guruhlaridan biridir. Ularni ekologik turizm loyihalariga jalb qiliş orqali nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan mustahkamlanadi.

Ta’limiy turizm doirasida:

- ✓ tabiiy hududlarda ekologik kuzatuvlar;
- ✓ daraxt ekiş va yaşil hududlarni saqlaş tadbirlari;
- ✓ çiqindilarni saralaş böyiça amaliy maşğulotlar;
- ✓ suv manbalarining holatini kuzatiş;
- ✓ mahalliy ekologik muammolar böyiça kiçik tadqiqotlar;
- ✓ ekologik volontyorlik dasturlari taşkil etilişi mumkin.

Bunda ta’lim oluvçilarning faoliyati oddiy sayohat iştirokidan ekologik mas’uliyatni amalda namoyon etuvçi faol iştirokçi darajasiga kötariladi.

6. ÖZBEKISTONDA EKOLOGIK TA’LIM VA HUDUDIY TURIZM INTEGRATSIYASINING ISTIQBOLLARI

6.1. Milliy şaroit va normativ asoslar

Özbekistonda ekologik ta’limni rivojlantiriş uçun muhim huquqiy asoslar mavjud. Xususan, Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori bilan tasdiqlangan ekologik ta’lim konsepsiyasida uzluksiz ta’lim tizimining barça bosqiçlarida ekologik bilim, ong va madaniyatni rivojlantiriş vazifalari belgilangan.

Mazkur hujjat ekologik ta’limni maktabgaça ta’limdan boşlab oliy ta’lim, oliy ta’limdan keyingi ta’lim va malaka oşiriş tizimigaça uzluksiz taşkil etiş zarurligini asoslaydi.

Barqaror turizmni rivojlantiriş esa uşbu ta’limiy vazifalarni iqtisodiyotning amaliy sohasi bilan boğlaş imkonini beradi.

Özbekistonning tabiiy-geografik xilma-xilligi, toğli hududlari, çöl landşaftlari, suv havzalari, tarixiy-madaniy obyektlari va qişloq turizmi resurslari ekologik-ta’limiy turizmni rivojlantiriş uçun keng imkoniyat yaratadi.

6.2. Namangan viloyati misolida hududiy imkoniyatlar

Namangan viloyati tabiiy landşaftlar, toğli hududlar, suv resurslari, qişloq xöjaligi, hunarmandçilik va tarixiy-madaniy merosning uyğunligi bilan ekologik-ta’limiy turizmni rivojlantiriş uçun istiqbolli hududlardan biri hisoblanadi.

Çodak, Nanay, Çortoq, Pop va Axsikent kabi hududlar turistik salohiyatni ekologik ta’lim bilan birlaştiriş imkoniyatlariga ega.

Çodak yönalişi. Toğ ekotizimlari, biologik xilma-xillik, toğ landşaftlarini muhofaza qiliş, ekologik yuklama va mas’uliyatli toğ turizmini örganiş uçun ta’limiy maydon sifatida taklif etiladi.

Nanay yönalişi. Qişloq turizmi, mahalliy aholi turmuş tarzi, suv va yer resurslaridan foydalaniş, an’anaviy xöjalik yuritiş va ekologik mas’uliyat masalalarini yoritiş imkonini beradi.

Çortoq yönalişi. Soğlomlaştiriş va rekreatsion turizm, tabiiy suv resurslaridan oqilona foydalaniş, hudud ekologiyasi va turistik xizmatlarning ekologik talablari bilan boğliq mavzularni örganiş uçun istiqbolli yönalişdir.

Pop yönalişi. Tabiiy landşaftlar, suv resurslari, qişloq hududlari va ekologik kuzatuvlar asosida ta’limiy sayohatlarni taşkil etiş imkoniyatiga ega.

Axsikent yönalişi. Tarixiy-arxeologik meros, madaniy landşaft, tarixiy obyektlarni muhofaza qiliş va tabiiy muhit bilan madaniy meros örtasidagi munosabatlarni örganiş uçun muhim ta’limiy obyekt sifatida qaraladi.

Uşbu yönalişlar böyiça turistik dasturlar işlab çiqişda obyektlarning haqiqiy ekologik holati, taşrif buyuruvçilar siğimi, transport imkoniyatlari, sanitariya infratuzilmasi va mahalliy aholi manfaatlari alohida baholanişi kerak.

6.3. “Yaşil hududiy turizm” dasturini şakllantiriş taklifi

Namangan viloyatida ekologik ta’lim va turizm integratsiyasini rivojlantiriş maqsadida “Yaşil hududiy turizm” dasturini işlab çiqiş taklif etiladi.

Dastur quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab olişi mumkin:

1. Ekologik-ta’limiy turistik marşrutlar reyestrini şakllantiriş.
2. Har bir marşrut uçun ekologik ma’lumotnoma va ta’limiy yöriqnoma işlab çiqiş.
3. Turistik gidlar uçun ekologik kompetensiyalar böyiça öquv kurslarini taşkil etiş.
4. Mehmonxonalarda suv, energiya va çiqindilar böyiça ekologik boşqaruv tizimini joriy etiş.
5. Ta’lim muassasalari va turizm korxonalari örtasida hamkorlik şartnomalarini yölga qöyiş.
6. Yoşlar ekologik volontyorligi va hududiy ekologik monitoring loyihalarini rivojlantiriş.
7. Mahalliy hunarmandçilik va ekologik toza mahsulotlarni turistik xizmatlar bilan boğlaş.

8. Raqamli ekologik xaritalar va QR-kodli axborot tizimini işlab çiqiş.

Dastur amalga oşirilişining muhim şarti – ekologik talablarni faqat turistik reklama yoki taşqi tarğibot vositasi sifatida emas, balki xizmat körsatiş va hududni boşqarişning real mezoni sifatida qöllaşdir.

7. INTEGRATSIYALAŞGAN KONSEPSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLAŞ MEXANIZMI

7.1. Baholaşning zarurati

Taklif etilayotgan konsepsiyaning amaliy qiymati uning natijalarini ölçaş va tahlil qiliş imkoniyati bilan belgilanadi.

Ekologik ta’lim va turizm integratsiyasini baholaşda faqat turistlar soni yoki taşkil etilgan tadbirlar miqdoriga tayaniş yetarli emas. Çunki köp tadbir ötkazilişi har doim ham ekologik xulq-atvor yaxşilanganini anglatmaydi.

Şu sababli baholaş tizimi ekologik, ta’limiy, iqtisodiy va ijtimoiy indikatorlarni birlaştirişi lozim.

7.2. Mualliflik baholaş indikatorlari

Baholaş yönalişi	Asosiy indikatorlar
Ekologik natija	Çiqindilarni saralaş darajasi, suv va energiya sarfi, ekologik ifloslaniş holati
Ta’limiy natija	Ekologik bilim darajasi, öquv kurslari, ekologik marşrutlar soni
Ijtimoiy natija	Mahalliy aholi iştiroki, volontyorlar soni, jamoatçilik taşabbuslari
Iqtisodiy natija	Mahalliy mahsulotlar uluşi, yaşil investitsiyalar, ekologik xizmatlar rivoji
Institutsional natija	Hamkorlik şartnomalari, ekologik dasturlar, monitoring tizimlari
Raqamli natija	QR-axborot nuqtalari, raqamli xaritalar, ekologik ma’lumotlardan foydalaniş

7.3. Baholaş körsatkiçlarining hisoblaş usullari

Taklif etilayotgan indikatorlar böyiça quyidagi hisoblaş usullaridan foydalaniş mumkin.

1. Ekologik-ta’limiy turistik marşrutlar uluşi:

$$ETM = (ETM / JTM) \times 100$$

Bu yerda:

ETM – ekologik-ta’limiy mazmunga ega marşrutlar soni;

JTM – hududdagi jami faol turistik marşrutlar soni.

2. Ekologik ta’lim qamrovi:

$$EQ = (ETI / UTI) \times 100$$

Bu yerda:

ETI – ekologik ta’lim tadbirlarida iştirok etgan şaxslar soni;

UTI – tegişli davrda hisobga olingan jami iştirokçilar soni.

3. Çiqindilarni saralaş darajasi:

$$ÇSD = (SS / JÇ) \times 100$$

Bu yerda:

SS – saralangan çiqindilar miqdori;

JÇ – hosil bölgan jami çiqindilar miqdori.

4. Mahalliy hamjamiyat iştiroki:

$$MHI = (MFI / TFI) \times 100$$

Bu yerda:

MFI – turistik faoliyatga jalb qilingan mahalliy fuqarolar soni;

TFI – hududdagi tegişli turistik faoliyat iştirokçilarining umumiy soni.

Uşbu formulalar mualliflik tomonidan taklif etilayotgan baholaş vositalari bölib, ularning aniq qöllanişi uçun hisob birliklari, ma’lumotlarni yiğiş davri va statistik qamrov oldindan belgilanadi.

7.4. Kompleks integral baholaş

Hududiy turizmning ekologik-ta’limiy barqarorligini kompleks baholaş uçun quyidagi integral körsatkiçni qöllaş taklif etiladi:

$$K = w_1E + w_2T + w_3I + w_4S + w_5D$$

Bu yerda:

- ✓ K – integratsiyalaşgan barqarorlik körsatkiçi;
- ✓ E – ekologik natija;
- ✓ T – ta’limiy natija;
- ✓ I – iqtisodiy natija;
- ✓ S – ijtimoiy natija;
- ✓ D – institutsional va raqamli rivojlaniş natijasi;
- ✓ w_1, w_2, w_3, w_4, w_5 – har bir yönalişning ahamiyatini ifodalovçi vazn koeffitsiyentlari.

Bunda barça indikatorlar oldindan yagona ölçov şkalasiga keltirilişi, vazn koeffitsiyentlari esa ekspert baholaşi yoki boşqa asoslangan usul orqali aniqlanişi lozim.

Mazkur integral körsatkiç hududlarni özaro taqqoslaş, muammoli yönalişlarni aniqlaş va boşqaruv qarorlarini asoslaş uçun metodik vosita bölib xizmat qilişi mumkin.

7.5. Konsepsiyani joriy etiş bosqiçlari

Konsepsiyani hududlarda amalga oşiriş uç bosqiçda taşkil etilişi taklif etiladi.

Birinçi bosqiç – tayyorgarlik va diagnostika.

Hududning tabiiy resurslari, mavjud turistik marşrutlari, ekologik muammolari, ta’lim infratuzilmasi va mahalliy hamjamiyat imkoniyatlari örganiladi. Boşlanğiç indikatorlar şakllantiriladi.

Ikkinçi bosqiç – pilot loyihalarni amalga oşiriş.

Tanlangan turistik hududlarda ekologik-ta’limiy marşrutlar, “Yaşil gid” kurslari, ekologik mehmonxona amaliyotlari va raqamli axborot tizimlari sinovdan ötkaziladi.

Uçinçi bosqiç – monitoring va kengaytiriş.

Pilot loyihalar natijalari baholanadi, kamçiliklar aniqlanadi, metodik tavsiyalar işlab çiqiladi va samarali tajribalar boşqa hududlarga tatbiq etiladi.

8. NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida amalga oşirilgan nazariy-metodologik tahlil asosida ekologik ta’lim, hududiy turizm va barqaror rivojlaniş örtasidagi integratsiyaning quyidagi asosiy natijalari şakllantirildi.

Birinçidan, ekologik ta’lim va hududiy turizmning özaro aloqasi faqat ekologik sayohatlar taşkil etiş bilan çeklanmasligi asoslandi. Integratsiya ta’lim dasturlari, turistik xizmatlar, mehmonxona boşqaruvi, gidlik faoliyati, mahalliy hamjamiyatlar va hududiy siyosatni qamrab olişi kerak.

Ikkinçidan, uç darajali mualliflik konsepsiyasi işlab çiqildi. Uning mikrodarajasi şaxsning ekologik kompetensiyasiga, mezodarajasi taşkilotlararo hamkorlikka, makrodarajasi esa hududiy barqaror rivojlaniş va ekologik boşqaruvga asoslanadi.

Uçinçidan, konsepsiyani amalga oşirişning törtta mexanizmi – ta’limiy, institutsional, iqtisodiy-ekologik va raqamli mexanizmlar tizimlaştirildi.

Törtinçidan, ekologik-ta’limiy turizm samaradorligini baholaş uçun ekologik, ta’limiy, ijtimoiy, iqtisodiy va institutsional indikatorlar taklif qilindi.

Beşinçidan, Namangan viloyati misolida hududiy ekologik-ta’limiy turizmni rivojlantiriş imkoniyatlari konseptual jihatdan asoslandi.

Natijalarni xalqaro yondaşuvlar bilan taqqoslaş şuni körsatadiki, UNESCOning barqaror rivojlaniş ta’limi konsepsiyasi ta’lim oluvçilarning amaliy kompetensiyalarini şakllantirişga urğu beradi, UN Tourism esa turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta’sirlarini birgalikda boşqarişni talab qiladi [2; 4].

Taklif etilayotgan mualliflik konsepsiyasi uşbu ikki yondaşuvni hududiy boşqaruv va turistik xizmatlar bilan boğlaşga qaratilgan.

Şu bilan birga, konsepsiyaning amaliy samaradorligini tasdiqlaş uçun keyingi bosqiçda hududiy pilot loyiha, turistlar va mahalliy aholi örtasida sörovnoma, mehmonxonalar ekologik faoliyatining monitoringi hamda ekologik-ta’limiy marşrutlar natijalarini baholaş zarur.

XULOSA VA ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR

Ötkazilgan nazariy-metodologik tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Ekologik ta’lim va barqaror rivojlaniş ta’limi zamonaviy turizmning uzoq muddatli ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta’minlovçi muhim omillardan biri hisoblanadi.
2. Turizm tabiiy resurslarga bosimni kuçaytirişi bilan birga, ekologik bilim, madaniyat va mas’uliyatni şakllantiriş uçun samarali amaliy-ta’limiy muhit yaratiş imkoniyatiga ham ega.
3. Ekologik ta’limni turizm bilan integratsiyalaş faqat ekologik marşrutlar yoki tarğibot tadbirlarini taşkil etişdan iborat bölmasligi kerak. U turistik mahsulot, xizmat körsatiş, kadrlar tayyorlaş va hududiy boşqaruv jarayonlarini ham qamrab olişi zarur.
4. Tadqiqot doirasida ekologik ta’lim – hududiy turizm – barqaror rivojlaniş integratsiyasining mikrodaraja, mezodaraja va makrodarajadan iborat mualliflik konsepsiyasi taklif etildi.
5. Konsepsiyani amalga oşiriş uçun ta’limiy, institutsional, iqtisodiy-ekologik va raqamli mexanizmlar tizimlaştirildi.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© “**Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

6. Hududiy turizmning ekologik-ta’limiy samaradorligini baholaş uçun ekologik, ta’limiy, iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional indikatorlardan foydalaniş taklif qilindi.

7. Namangan viloyatining Çodak, Nanay, Çortoq, Pop va Axsikent kabi yönalişlari ekologik va ta’limiy turizmni rivojlantiriş uçun amaliy tadqiqot maydonlari sifatida körib çiqilişi mumkin.

8. Ekologik ta’limni turizm bilan integratsiyalaş mahalliy aholi manfaatlarini himoya qiliş, ekologik madaniyatni oşiriş, yaşil iqtisodiyot tamoyillarini kengaytiriş va hududiy raqobatbardoşlikni mustahkamlaşga xizmat qilişi mumkin.

Ilmiy-amaliy tavsiyalar

- ✓ Oliy ta’lim muassasalarida “Ekologik turizm va barqaror rivojlaniş” öquv modullarini işlab çiqiş.
- ✓ Turizm yönalişidagi talabalar uçun ekologik-ta’limiy amaliyot tizimini joriy etiş.
- ✓ Hududlarda “Yaşil gid” malaka dasturini şakllantiriş.
- ✓ Mehmonxonalarda ekologik boşqaruv va resurslarni tejaş standartlarini joriy etiş.
- ✓ Ekologik-ta’limiy marşrutlar reyestrini yaratiş.
- ✓ Mahalliy turizm subyektlari va ta’lim muassasalari örtasida hamkorlik mexanizmlarini rivojlantiriş.
- ✓ Turistik hududlarning ekologik siğimi va antropogen yuklamasini muntazam baholaş.
- ✓ Ekologik turizmni rivojlantirişda raqamli axborot va monitoring texnologiyalaridan foydalaniş.
- ✓ Namangan viloyatida mualliflik konsepsiyasi asosida pilot ekologik-ta’limiy turizm loyihasini amalga oşiriş.

Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlaş mumkinki, kelajak turizmining barqarorligi nafaqat turistik xizmatlar hajmi yoki sayyohlar soni, balki tabiiy muhitni asraş, mahalliy aholi manfaatlarini ta’minlaş va insonlarda ekologik mas’uliyatni şakllantiriş darajasi bilan ham belgilanadi.

Ekologik ta’lim, hududiy turizm va barqaror rivojlaniş integratsiyasi tabiatni muhofaza qilişni iqtisodiy taraqqiyotga qarama-qarşi qöymaydigan, aksinça, ularni yagona hududiy rivojlaniş strategiyasida birlaştiradigan istiqbolli ilmiy-amaliy yondaşuvdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Özbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori. Özbekiston Respublikasida ekologik ta’limni rivojlantiriş konsepsiyasini tasdiqlaş töğrisida.

2. Özbekiston Respublikasining 1992-yil 9-dekabrdagi 754-XII-son «Tabiatni muhofaza qiliş töğrisida»gi Qonuni.

3. Özbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi ÖRQ-549-son «Turizm töğrisida»gi Qonuni.

4. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. 2019–2030-yillar davrida Özbekiston Respublikasining «yaşil» iqtisodiyotga ötiş strategiyasini tasdiqlaş töğrisida.

5. Özbekiston Respublikasi. Iqlim özgarişi va atrof-muhitni muhofaza qiliş sohasidagi milliy strategik hujjatlar va xalqaro majburiyatlar.

6. United Nations. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2015.

7. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. – Paris: UNESCO, 2020.

8. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO, 2017.

9. UNESCO. Learn for Our Planet: A Global Review of How Environmental Issues Are Integrated in Education. – Paris: UNESCO, 2021.

10. UNESCO. Greening Curriculum Guidance: Teaçing and Learning for Climate Action. – Paris: UNESCO, 2024.

11. UNEP, UNWTO. Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. – Paris and Madrid, 2005.

12. UNWTO. Global Code of Ethics for Tourism. – Santiago, Çile, 1999.

13. UNWTO. Sustainable Tourism for Development Guidebook. – Madrid: UNWTO, 2013.

14. Moscardo G., Benckendorff P. Education for Sustainability in Tourism: A Handbook of Processes, Resources and Strategies. – Springer, 2015.

15. Riçardson R. B. The Role of Tourism in Sustainable Development // Oxford Researç Encyclopedia of Environmental Science. – Oxford University Press, 2021.

16. Hall C. M. Policy Learning and Policy Failure in Sustainable Tourism Governance: From First- and Second-Order to Third-Order Çange? // Journal of Sustainable Tourism. – 2011. – Vol. 19, No. 4–5. – P. 649–671.

17. Butler R. W. Sustainable Tourism: A State-of-the-Art Review // Tourism Geographies. – 1999. – Vol. 1, No. 1. – P. 7–25.

18. Wiek A., Withycombe L., Redman C. L. Key Competencies in Sustainability: A Reference Framework for Academic Program Development // Sustainability Science. – 2011. – Vol. 6. – P. 203–218.

19. Lozano R. et al. Connecting Competences and Pedagogical Approaçes for Sustainable Development in Higher Education: A Literature Review and Framework Proposal // Sustainability. – 2017. – Vol. 9, No. 10. – Article 1889.

20. Gough S., Scott W. Education and Training for Sustainable Tourism: Problems, Possibilities and Cautious First Steps // Canadian Journal of Environmental Education. – 1999. – Vol. 4. – P. 193–212.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© "**Smart Quill Publishing" nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**